

УДК 391.4(086.3):069.51(477.54/.62)“16/19”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.01.057>

СУШКО ВАЛЕНТИНА

кандидатка історичних наук, доцентка, старша наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0480-1473>

SUSHKO VALENTYNA

Ph.D. in History, Associate Professor, Senior Research Fellow at the Ukrainian Ethnological Centre Department of the M. T. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0480-1473>

Бібліографічний опис:

Сушко, В. (2024) Народне вбрання українців-слобожан як складова культурної спадщини. *Народна творчість та етнологія*, 1 (401), 57–64.

Sushko, V. (2024) Folk costumes of Ukrainian Slobozhans as a component of cultural heritage. *Folk Art and Ethnology*, 1 (401), 57–64.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

НАРОДНЕ ВБРАННЯ УКРАЇНЦІВ-СЛОБОЖАН ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Анотація / Abstract

Вбрання в традиційному суспільстві виконувало функцію національного, регіонального та локального індикатора, своєрідного «паспорта» особи. Українці на теренах Слобожанщини до скасування в 1765 році козацького устрою та слобідських полків носили козацьке вбрання, як, зрештою, і повсюдно в Україні. Однак наразі в регіональних музеях України речових матеріалів XVII–XVIII ст. майже не збереглося.

Скасування слобідсько-української автономії та прирівняння української шляхти й козацької старшини до російського дворянства спричинилося до докорінних змін у житті суспільства. Вищі верстви населення стали дотримуватись європейської моди, віддаючи перевагу в чоловічому вбранні англійським еталонам, а в жіночому – французьким. Однак старовинні форми вбрання законсервувалися в сільському середовищі.

Упродовж XIX ст. остаточно складається комплекс вбрання українців-слобожан селянського стану. До переліку основного жіночого вбрання XIX ст. входили сорочка, плахта, фартух, пояс, керсетка, взуття (чоботи, черевики) та головні убори (дівочі – кісники та вінки зі стрічками, жіночі – очіпок; зимові – різні види платових головних уборів: платочок, платок, хустка, шаль, підшалник). Верхнім жіночим вбранням була юпка, дівочим – біла свита; узимку – кожушанки. У XX ст. до переліку додалися «кохти-ватянки», що їх на південному сході називали «кирасами». Чоловіче вбрання відповідного періоду складалося із сорочки, штанів, пояса, чобіт та головного убору (бриль, картуз або шапка).

Починаючи від меж XIX–XX ст., традиційна автентична народна ноша хоча поступово й замінюється європейським вбранням, але стає національним символом, що пов'язано з відродженням та посиленням національного руху за державність. Тому таке важливе значення сьогодні мають музейні колекції (як власне речові, так і фотодокументів), які допомагають відтворити давній народний стрій.

Ключові слова: костюм, сорочка, плахта, дерга, кersetка, спідниця, «шаравхан», «саян», «бострог», штани, пояс, карман, вінок, очіпок, намітка, картуз, бриль, шапка, чоботи, юпка, свита, кожух.

Clothing in traditional society performed the function of a national, regional and local indicator, a kind of «passport» of a person.

Ukrainians of Slobozhanshchyna wore Cossack clothing until the abolition of the Cossack system and Sloboda regiments in 1765, as they did everywhere else in Ukraine. However, at present, there are almost no material objects from the seventeenth and eighteenth centuries in regional museums of Ukraine.

The abolition of Slobid-Ukrainian autonomy and the equating of the Ukrainian gentry and the Cossack nobility with the Russian nobility led to fundamental changes in society. The upper classes began to adhere to European fashion, preferring English standards for men's clothing and French standards for women's clothing. Ancient forms of clothing, however, were conserved in the rural environment.

During the 19th century the complex of clothing of Ukrainian Slobozhan of the peasant class was finally formed. List of basic women's clothing of the 19th century included a shirt, a sheet, an apron, a belt, a corset, footwear (boots, shoes) and headgear (girls – braids and wreaths with ribbons, women's caps, winter hats – various types of paid headgear: a scarf, a handkerchief, a shawl). Women's outerwear was a jupka, girls – a white suite, in winter – kozushankas. In the 20th century to the list were added «Kohty-cotton jackets», which in the Southeast could be called «cuirass». Men's clothing of the corresponding period consisted of a shirt, trousers, a belt, boots and a headdress (bril, cap, or hat).

From the turn of the 19th and 20th centuries, the traditional authentic folk costume, although gradually replaced by European dress, became a national symbol, which is connected with the revival and strengthening of the national movement for statehood. That is why museum collections (both physical and photographic documents) are so important today, helping to recreate the ancient folk system.

Keywords: suit, shirt, sheet, derga, kersetka, skirt, sharahvan, sayan, bostrog, pants, belt, pocket, wreath, ochop, outline, cartouche, visor, hat, boots, jupka, retinue, coat.

Вбрання є одним із ключових складників етнічної культури будь-якого народу, на який віддавна звертали увагу й мандрівники, і дослідники. Саме вбрання було одним із перших об'єктів приватного та музейного колекціонування. Зазвичай у музеях України (наприклад, у Національному музеї народної архітектури та побуту, Музеї народного вбрання Середнього Подніпров'я, Національного історико-культурного заповідника «Переяслав», Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара» та ін.) комплекси вбрання представлені досить повно й розмаїто за кожним регіоном та локальною традицією.

Хоча збирацька й дослідницька робота на Слобожанщині розпочалася ще наприкінці XVIII ст. та набула системності з початку XIX ст. (з відкриттям у Харкові університету), у другій третині XX ст. етнографічні студії були згорнуті через ідеологічні настанови радянської держави, а предмети народної

культури в музеях позначались як «образцы мещанского вкуса», як зазначено в інвентарній книзі групи «Тканини» Харківського історичного музею [2].

Якщо локальні особливості традиційної культури та історичного розвитку української частини Слобожанщини достатньо чітко усвідомлені, то підросійська частина краю вивчена значно гірше, а політична ситуація в Росії взагалі спотворює дійсність до абсурду, удаючи ніби українці Центральної Слобожанщини, що живуть у с. Козинка Грайворонського району Белгородської області РФ, – чудернацька частина населення РФ, та вигадуючи «особливий козинський діалект, слів якого немає в жодному словнику світу» [12].

До 1765 року Слобідська Україна користувалася правом автономії, що позначалося й у костюмах населення. На жаль, речових матеріалів XVII–XVIII ст. не збереглося, а наявне в колекції Харківського історичного музею

імені М. Ф. Сумцова козацьке вбрання є репліками кінця XIX – початку XX ст., виконаними на замовлення С. Васильківського як реквізит для історичних полотен. Джерелом інформації є парсуни цього періоду та нечисленні історичні джерела. Так, в описі секвестрованого майна полковників охтирського полку Перехрестових досить детально змальовано дорогоцінні чоловічі й жіночі кунтуші з бабереку та інше верхнє вбрання й шапки [13]. Однак недоліком цього опису є те, що він складений не українцями, а белгородськими воєводами, які допасовували слово «кафтан» до всього, що здавалося їм подібним до цього виду вбрання, та брали до уваги лише речі, пошиті з коштовних матеріалів.

Скасування слобідсько-української автономії та прирівняння української шляхти й козацької старшини до російського дворянства спричинилося до докорінних змін у житті суспільства: вищі верстви стали дотримуватися європейської моди, віддаючи перевагу в чоловічому вбранні англійським еталонам, а в жіночому – французьким; старовинні форми вбрання консервувалися в сільському середовищі, яке відтворювало їх доступними в селянському побуті засобами. Очевидно, саме в цей час у жіночій селянській носії виокремлюються поясне (плахта та дерга) та плечове безрукавне вбрання («бострог» – керсетка) і можуть носитися без обов'язкового верхнього вбрання (кунтуша).

Упродовж XIX ст. остаточно складається комплекс вбрання українців-слобожан селянського стану. У 1860-х роках місцевий парох О. Твердохлібов з Охтирки фіксував побутування традиційного українського костюма (зокрема, використання в жіночому комплексі плахти) та із цілковитою упевненістю твердив, що йому нічого не загрожує. Однак реформи 1860–1870-х років у російській імперії змінили соціально-економічні умови життя в невеличких містах та містечках і селах. У 1890-х роках секретар Харківського губерньського статистичного

комітету В. Іванов фіксував розшарування в українському селі, причому ознакою культурних устремлінь кожного прошарку були саме уподобання в костюмі [7]: заможні й статечні «дуки», «дукачі» трималися старовини, їхні дружини та дочки пишалися в плахтах, керсетках і вишитих сорочках та намітках з дукачами (прикрасами) на грудях; противагу їм складали «піджачники», сама назва яких говорила про їхню зовнішність – піджаки й картузи, вибійчані штани та «піддьювки» на чоловіках, ситцеві та сатинові «парочки» й куповані «платочки» на дівчатах та жінках. Імідажеві вподобання розкривали також художньо-мистецькі смаки: репертуар перебендь і давні пісні – у «дук», гітара, «балабайка» й мандоліна для супроводу «жорстокого романсу» – у «піджачників». Однак певні новації входили в побут і прихильників старовини: куповані доступні тканини, фурнітура та аксесуари змінюють якісні доморобні, які потребували довшого й складнішого виготовлення.

Перелік основного жіночого вбрання XIX ст. включав сорочку [5], плахту, фартух, пояс, керсетку; до нього входило взуття (чоботи, черевики) та головні убори (дівочі – кісники та вінки зі стрічками, жіночі – очіпок; зимові – різні види платових головних уборів: платочок, платок, хустка, шаль, підшалник). Верхнім жіночим вбранням була юпка, дівочим – біла свита; узимку – кожушанки. У XX ст. до переліку додалися «кохтиватянки», які на південному сході могли називатися «кирасами» [3, с. 42–70].

На сході регіону як поясне вбрання носили «охвоти» [15, с. 133], а на півночі краю (сучасна Белгородська область рф) – розпашну спідницю «фартух», подібну до галицького шорця. Про такий фартух нам розповідали в с. Максимівка Шебекінського району Белгородської області рф Євдокія Іванівна Постольнікова, 1913, р. н., та Віра Василівна Кравченко, 1937, р. н. Іноді плахта на Східній Слобожанщині називалася «запаскою» [15, с. 133]. У фондівій колекції Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова

представлені «червчатки», які були молодіжним вбранням; плахти жіночі охристої, зеленої, синьої гами (як «крилаті», так і «напівплахти»). Основна маса атрибутуваних плахт – із Західної Слобожанщини. Цікавим музейним предметом є помаранчева, чи не найдавніша за часом виготовлення, плахта [2, інвентарний номер ТК-501], відомості про походження якої, на жаль, обмежені сухим записом: «Повітові міста Харківщини». Є в музейній колекції також предмети повсякденного жіночого та старечого вбрання – дерги, що є прямокутником чорної вовняної доморобної тканини, якою обгортали довкола стані і закріплювали поясом [2].

З кінця XIX ст. плахту змінюють різні види спідниць, що їх спочатку виготовляли з доморобної вовняної фарбованої тканини, а згодом стали шити з різних видів купованих тканин – так звані кубові спідниці (з вибіячаного ситцю), які через велику ширину називалися ще «рясними». Якщо спочатку такі спідниці були лише святковим вбранням, то вже в першій половині XX ст. вони стають і повсякденним. Їх могли носити з такою самою кубовою «кохтою», складаючи «парочку», що як старече вбрання проіснувало до середини 1970-х років.

Серед українського жіночого вбрання окреме місце займає «шарахван». На нашу думку, це поясне вбрання з ліфом походить від спідниць-«саянів» та керсеток-«бострогів», які у XVII ст. носили під жіночий кунтуш [14]. Такий одяг із цінних тканин описано в реєстрах секвестровано-го майна охтирських полковників Івана та Данила Перехрестових [13, с. 174]. Він згадується навіть у веснянці з уже згаданого нами с. Козинка Грайворонського району Белгородської області: «А в нас на базарі – козел в шарахвані...». Жителька недалеко від Козинки с. Білянка Ганна Олексіївна Трембач, 1926 р. н., згадувала: «Моя мама носила довгі, широкі спідниці, зібрані на поясі – “на брижах”. Такі спідниці називалися “шарахвани”. Сарафани “московські” [плечовий одяг на

лямках. – В. С.] носили лише росіянки. В українських селах носили саме спідниці-шарахвани. Шарахвани були довгі, широкі. А з якого матеріалу я й не скажу: це ж я бачила, а що ж я тоді...».

Ще одним цікавим місцевим елементом костюма жіноцтва був «карман» [3, с. 54] – зйомна кишеня прямокутної форми із зубчатим нижнім краєм, пошита з плису або бархату, зрідка – з полотна, декорована кольоровими стрічками. У дівочому вбранні «карман» відіграв роль додаткового декоративного елемента, у жіночому – гаманця й тому носився під фартухом.

Чоловіче вбрання відповідного періоду складалося із сорочки, штанів, пояса, чобіт та головного убору (бриль, картуз або шапка) [3, с. 57, 62]. До початку XX ст. основним типом чоловічого поясного вбрання на Слобожанщині були штани «з матнею до очкура» з доморобного нефарбованого полотна. Коли наприкінці XIX ст. молодь почала носити модні вибіячані штани, вони мали такий самий крій. Повсякденні чоловічі пояси іноді нічим не відрізнялися від жіночих, а святкові були ширші, з яскравим лінеарним орнаментом червоної кольорової гами.

Академік М. Сумцов звертав увагу на швидші зміни в чоловічому костюмі, на відміну від консервативнішого жіночого, через більшу задіяність чоловіків у виробництві та громадському житті. Після Першої світової та громадянської воєн українські чоловіки нерідко носили в побуті гімнастерки, які згодом замінювалися на доморобні витвори подібного крою.

У традиційній культурі вбрання було метамовним кодом, що позначав ступінь соціалізації людини: від народження до одруження відбувалося поступове нарощування кількості предметів вбрання, після весілля й до старості – збіднення як асортименту, так і колористики. Традиційний костюм українців Слобожанщини мав виразну вікову градацію: дитяче вбрання (льоля) [8, с. 24]; молодіжне вбрання (дівочий та пару-

бочий варіант); вбрання дорослих – одружених – людей різного віку (жіноче та чоловіче).

Чоловіче верхнє вбрання (свити, кожухи) могли носити як універсальне й жінки. Свити здебільшого були сірого («сіряки») або коричневого кольору. Білі свити були ознакою заможності й «справлялися» дівчині-відданиці. Дослідження В. Білецької [4] дозволяє твердити, що до кінця XIX ст. на Слобожанщині існувало два основні типи кожухів: коротка кожуханка та тулубчастий кожух, прикрашені вишивкою по пілках, спині, руків'ях та відвороту коміра. Існувало кілька ремісничих кушнірських центрів, головними з яких були Охтирка, Красний Кут та Богодухів (Північно-Західна Слобожанщина). Однак уже на початку XX ст. вони поступово витіснялися актуальнішими видами зимового вбрання. Характерним чоловічим вбранням був кобеняк [3, с. 70], пошитий на основі сіряка плащ з капюшоном.

Зміни в костюмі впродовж XX ст. доводять, що навіть за умов індустріалізації та постіндустріального суспільства значення одягу як маркера соціального стану та економічного становища власника не змінюється: «епохою кухвайки» можна назвати 1930–1960-ті роки. Свідченням покращення життя для жінок ставала можливість купити гарну блузку чи сукню, «справити» «сак» чи «плюшку». Більш жіночні силуети вбрання та його довжина вказують на подолання матеріальної скрути й важких лихоліть. З другої половини XX ст. в жіноче вбрання входять брюки.

Одяг навіть на початку XXI ст. сприймається як знак розпізнавання в локальних ареалах. Так, харків'яни від початку АТО / ООС визначали переселенців з Донеччини та Луганщини за носінням спортивних костюмів у публічних місцях, чого до 24 лютого 2022 року місцеві собі не дозволяли навіть для вигулу собак, проте вже в лютому й тим, хто лишився в місті, довелося зрозуміти всі переваги спортивних костюмів, у яких зручно було стояти і в магазинних

чи аптечних чергах, і в укриттях у метро, і «між двома стінами» вдома. Однак уже наприкінці весни 2022 року містяни почали повертатися до соціальних стандартів у вбранні.

Саме в радянську епоху народна ноша перетворюється на ритуальний вид вбрання (весілля, похорон) та сценічний костюм. Такий сценічний костюм, з одного боку, стає національним символом, а з іншого – продуктом кітчу, шароварщини.

У російській імперії на межі XIX–XX ст. носіння вишитих сорочок чоловіками вищих верств суспільства було неможливим: уже вихованці середніх навчальних закладів (насамперед гімназій) з підготовчого класу знали, що одягання вишитої сорочки під кітель чи блузу порушує правила щодо форми й тягне за собою запис у «Кондуїті» та покарання. Російську імперію недарма називали «країною у мундирі»: не лише військові чи силовики, а й учителі та залізничники, поштарі та студенти – усі мали визначений формений одяг, де місця вишиванці не було. Тому таким вільнодумством і було носіння мундирів наопаки та демонстрація вишитої сорочки підним студентами. Жіноцтво пішло ще далі, замовляючи собі повний комплект народного вбрання, як, наприклад, актриса Лідія Іванова, чий фотопортрет прикрашав не одну виставку та експозицію Харківського історичного музею [1]. І це в той час, коли традиційний костюм надалі все більше виходив із повсякденного вжитку.

Саме від межі XIX–XX ст. українське вбрання та сорочка-вишиванка як його частина стали знаковою річчю, яка мала підкреслити національну заангажованість особи. Іван Багряний у творі «Броди» навіть знайшов назву такому колу інтелігенції – «вишивані дядьки». В умовах повномасштабного вторгнення мем «пінсель – то є розлючена вишиванка»¹ став одним із символів українського спротиву та незламності.

Слабке збереження давнього костюма в сімейних колекціях у другій половині XX ст. меншою мірою спричинене обрядовими

чинниками, коли люди старшого віку використовували весільне вбрання як «смертну справу». Значно більшу роль тут відіграли Голодомор, коли вишиті й ткані речі та прикраси продавалися в «торсін», та Друга світова війна, під час якої саме на теренах Слобожанщини неодноразово пройшли великі наступальні та контрнаступальні операції, під час яких міста та села краю перетворювалися на згарища. Негативну, на наше переконання, роль відіграв і «музейницький бум» 1950–1960-х років, коли для новостворюваних громадських та шкільних музеїв односельці радо передавали родинні письмові та речові архіви. Утім, такі музеї існували зазвичай тільки завдяки ентузіастам, з відходом яких від справи музей занепадав, а речі розпорошувалися та зникали. Приклади Пархомівського художнього музею імені П. Ф. Луньова та Верхньосалтівського історико-археологічного музею-заповідника [6] у Харківській області та Музею народної архітектури, побуту та дитячої творчості в с. Прелесному Слов'янського району Донецької області [9] до 24 лютого 2022 року були вдалими винятками, однак всі вони у прифронтовій зоні, а Верхньосалтівський музей навіть був під окупацією.

У фондovій колекції Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова представлені всі вікові комбінації українського слобожанського традиційного костюма з локальними варіаціями. Основний масив складає весільне вбрання та народна ноша людей молодшого віку. Збірка включає в себе музейні предмети, історія експонування яких бере свій початок від 1902 року, від Етнографічної виставки XII Археологічного з'їзду, як у кобенька [3, с. 43, 70], і понад 100 років наукового вивчення, як у стрілкової сорочки [3, с. 69]. Колекції візуальних матеріалів [1] допомагають відтворити особливості носіння вбрання, що є особливо важливим для правдивого відтворення народного костюма.

Останнє десятиліття ХХ ст. стало часом великої зацікавленості етнічною культурою: багато хто із жителів мегаполіса захопив «повернутися до джерел». Великою подією для краю стала виставка «Динаміка традицій», яка чи не вперше демонструвала як предмети з музейних збірок, так і приватні колекції знаної етномузикологині В. Осадчої, майстрині декоративного мистецтва І. Шегди та інших аматорів народної культури краю [9]. Водночас стали популярними курси вишивання, етнічні фестивалі, лекції та екскурсії в межах внутрішнього туризму, а також виступи етнографів у ЗМІ. Як відомо, попит народжує пропозицію. І тоді в публіки виникає запит на фахову інформацію, бажання зробити дуже точний відповідник традиційної сорочки, а то й повного вбрання. Для цього наслідують і костюми численних на Харківщині фольклорних та фольклористичних гуртів автентичного виконавства, які мають за сценічні костюми як справжнє вбрання ХХ ст., отримане в ході експедицій, так і репліки. Дуже показовим став Парад вишиванок у травні 2018 року, рух якого розпочинали колективи автентичного виконавства в традиційних костюмах, а далі йшли всі охочі в сучасних вишиванках [11]. Причому на Харківщині досить багато прихильників руху «я не ношу автентики», які навіть достатньо рішуче прореагували на використання однією з пластунок автентичного вбрання в дидактичній практиці зі своїми вихованцями. На нашу думку, репліки є цілком можливим варіантом застосування народного костюма в дидактичній практиці базової та старшої школи й позашкільля, проте дитина в молодшій школі, та й старша, краще відгукується саме на «справжню», старовинну річ.

Отже, народна ноша є не тільки маркером української етнічної культури, а й стала символом національної культури для українців в епоху незалежності, надто – в умовах повномасштабного вторгнення.

Примітка

¹ Звиняківська З. Піксель – це розлючена вишиванка, або перспективний план для української моди. *LB.ua*. 14kbgyz 2022. URL : https://lb.ua/culture/2022/07/14/523129_piksel-tse_rozlyuchena_vishivanka_abo.html; Піксель – розлючена вишиванка! Звиняківська про національний український костюм. Факти ICTV. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=P13g4sChEtg>.

Джерела та література

1. Комунальний заклад «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова» Харківської обласної ради. Група зберігання «ОФ» (фото).
2. Комунальний заклад «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова» Харківської обласної ради. Група зберігання «ТК» (тканини): 1. рушники; 2. Сорочки (українські та російські жіночі, чоловічі).
3. Астахова О. В., Крупа Т. М., Сушко В. А. Свята та побут Слобожанщини : альбом. Харків : Колорит, 2004. 125 с. : іл.
4. Білецька В. Ю. Вишиті кожухи в Богодухівській окрузі на Харкіщині. *Науковий збірник Харківської науково-дослідчої катедри історії української культури*. Ч. VII. Етнологічно-краєзнавча секція. Вип. 1 / за ред. О. В. Ветухова. Харків : Державне видавництво України, 1927. С. 63–70, іл. на вклейці.
5. Білецька В. Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация. *Матеріали до етнології й антропології / Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові*. Т. XXI–XXII. Ч. 1. Збірник праць, присвячений пам'яті В. Гнатюка / [упорядкував Ф. Колесса]. Львів : З друкарні Наукового товариства імені Шевченка, 1929. С. 43–109.
6. Верхній Салтів: Геній місця. Веснянки. Русальні пісні. Жнивварські пісні. Весілля на Слобожанщині. Фразеологія у повсякденній мовній практиці мешканців села Верхній Салтів. Кухня Слобожанщини / матеріал зібрано і підготовлено до публікації співробітниками Історико-археологічного музею-заповідника А. Бражником, С. Бражник, Н. Бражник, Т. Громовою. Харків : Розмножувально-копіювальний сектор Академії цивільного захисту України, 2005. 112 с.
7. Иванов В. В. Современная деревня в Харьковской губернии. *Харьковский сборник : литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» на 1893 год*. Вип. 7 / издание Харьковского губернского статистического комитета [под ред. члена-секретаря комитета В. В. Иванова]. Харьков : Типография губернского правления, 1893. С. 1–28.
8. Коваль О. В., Коваль Т. П. Вбрання українців Слобожанщини ХХ століття: за матеріалами народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Нововодолазького будинку дитячої та юнацької творчості / за заг. редакцією В. А. Сушко. Харків : Тім Пабліш Груп, 2017. 100 с.; іл.
9. Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості. Село Прелесне Слов'янського району Донецької області / автор-упорядник І. Тишина. 24 с.
10. Обласна виставка сучасного одягу та аксесуарів в етнічному стилі «Динаміка традицій». КЗ «Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва». 02.02.2018. URL : <http://www.cultura.kh.ua/uk/news/5708-oblasna-vistavka-suchasnogo-odjagu-ta-aksesuariv-v-etnichnomu-stili-dinamika-traditsiyi>.
11. Парад вишиванок сьогодні пройшов у Харкові – 17 травня 2018 року. *UA. Перший*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=tuANeTEFkuQ/>.
12. Рецепт козинського блюда «чикулай» URL : <https://www.facebook.com/sebastian.pereiro.35977/videos/1678702049261825>.
13. Старинная одежда и принадлежности домашнего быта слобожан. *Харьковский сборник: литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» на 1887 г.* Вип. 1 / под ред. П. С. Ефименко. Харьков : издание Харьковского губернского статистического комитета, 1887. С. 171–181.
14. Сушко В. Уплывь беларускага адзення на ўкраінскі традыцыйны жаночы касцюм. *Традиционный белорусский костюм в европейском культурном пространстве* : материалы Междунар. науч. форума, Минск, 19–20 окт. 2017 г. / Национальная академия наук Беларуси [др.]; сост.: П. А. Богдан, М. Н. Винникова, Ф. П. Лысенко. Минск : Беларуская навука, 2017. С. 222–226.
15. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / упоряд. М. Семенова. Харків : Регіон-інформ, 2001. 160 с.

References

1. Mykola Sumtsov Kharkiv Historical Museum Public Institution of Kharkiv Regional Council. Preservation Group "OF" (Photo).
2. Mykola Sumtsov Kharkiv Historical Museum Public Institution of Kharkiv Regional Council. Preservation Group "TK" (Fabrics): 1. Rushnyky; 2. Shirts (Ukrainian and Russian for Women, Men).
3. ASTAKHOVA, Olena, T. KRUPA, Valentyna SUSHKO. *Holidays and Life of Slobozhanshchyna*. Kharkiv: Koloryt, 2004, 125 pp.: ill. [in Ukrainian].
4. BILETSKA, Vira. Embroidered Kozhukhy in the Bohodukhiv Area of the Kharkiv Region. *Scientific Collection of the Kharkiv Research Department of the Ukrainian Culture History*. Part 7. The Section of Ethnology and Local History. Iss. 1. Oleksii VETUKHOV, ed. Kharkiv: The State Publishers of Ukraine, 1927, pp. 63–70, ill. on the plating [in Ukrainian].
5. BILETSKA, Vira. Ukrainian Shirts, Their Types, Development and Ornamentation. *Materials to Ethnology and Anthropology*. Ethnographic Commission of Shevchenko Scientific Society in Lviv. Vol. 21 – 22. Part 1. Collected Works to Honour V. Hnatiuk. Compiled by Filaret KOLESSA. Lviv: From the Shevchenko Scientific Society Printing House, 1929, pp. 43–109 [in Ukrainian].
6. Verkhniy Saltiv: *Genius of the Place. Vesnianky. Mermaid Songs. Harvest Songs. Wedding in Slobozhanshchyna. Phraseology in Everyday Language Practice of the Residents of the Village of Verkhniy Saltiv. Cuisine of Slobozhanshchyna*. Material is collected and prepared by the members of Historical and Archaeological Museum-Preserve Andrii BRAZHNYK, Svitlana BRAZHNYK, Nina BRAZHNYK, Tetiana HROMOVA. Kharkiv: Duplicating and Copying Sector of the Academy of Civil Defense of Ukraine, 2005, 112 pp. [in Ukrainian].
7. IVANOV, Vasiliy. *Modern Village in Kharkiv Governorate. Kharkov Collection: Literary and Scientific Supplement to "Kharkov Calendar" on 1893*. Iss. 7 / Edition of Kharkov Governorate Statistic Committee [edited by the member-secretary of the committee V. V. Ivanov]. Kharkov: Governorate Administration Publishers, 1893, pp. 1–28 [in Russian].
8. KOVAL, Tetiana, Olha KOVAL. *Clothes of Ukrainians of Slobozhanshchyna of the 20th Century: After the Materials of Folk Artistic Folklore and Ethnographic Group "Verbychenka" of Nova Vodolaha House of a Child and Youthful Creativity*. Valentyna SUSHKO, ed. Kharkiv: Tim Publish Group, 2017, 100 pp., ill. [in Ukrainian].
9. TYSHYNA, Iryna, compiler. *Museum of Folk Architecture, Life and Children Creativity. The Village of Prelesne of Sloviansk District in Donetsk Region*. 24 pp. [in Ukrainian].
10. ANON. The Regional Exhibition of Modern Clothes and Accessories in the Ethnic Style "The Dynamics of Traditions". *Public Institution "The Regional Organizing and Methodological Centre of Culture and Art"*. 02 February 2018. Available from: <http://www.cultura.kh.ua/uk/news/5708-oblasna-vistavka-suchasnogo-odjagu-ta-aksesuariv-v-etnichnomu-stili-dinamika-traditsiyi> [in Ukrainian].
11. ANON. Vyshyvanky Parade has Taken Place in Kharkiv Today – 17 May 2018. *UA. Pershyi*. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=tuANeTEFkuQ/> [in Ukrainian].
12. PEREIRO, Sebastian. *Recipe of Chikulai Kozin Dish*. Available from: <https://www.facebook.com/sebastian.pereiro.35977/videos/1678702049261825> [in Russian].
13. EFIMENKO, Aleksandra. Ancient Clothes and the Household Items of Slobozhanshchina Residents. In: Petr EFIMENKO, ed. *Kharkov Collection: Literary and Scientific Supplement to the "Kharkov Calendar" on 1887*. Iss. 1. Kharkov: Edition of Kharkov Governorate Statistical Committee, 1887, pp. 171–181 [in Russian].
14. SUSHKO, Valentyna. The Influence of the Belarusian Folk Dress on the Ukrainian Traditional Women's Costume. In: P. BOGDAN, Marina VINNIKOVA, F. LYSENKO, compilers. *Traditional Belarusian Costume in European Cultural Space: Materials of the International Scientific Forum, Minsk, October 19–20, 2017*. National Academy of Sciences of Belarus, et al. Minsk: Belarusian Science, 2017, pp. 222–226 [in Belarusian].
15. SEMENOVA, Myroslava, compiler. *Traditional Folk Culture of Dvorichna District in Kharkiv Region*. Kharkiv: Region-Inform, 2001, 160 pp. [in Ukrainian].

Надійшло / Received 26.06.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 04.03.2024